

DEVİR-İ
RİSÂLETTE
İTİKÂDÎ
MESELELER

MELİKŞAH SEZEN

İstanbul – h. 1444 / m. 2023

Melikşah SEZEN

Adana'nın Seyhan ilçesinde (şimdilerde Çukurova) dünyaya geldi. Üniversiteye kadarki eğitim sürecini memleketinde ikmal etti. Önce Gazi Üniversitesi Muhasebe ve Finansman ögr. bölümü ve ardından İlahiyat bölümlerini okudu. Bu vetirede muhtelif hocalardan istifade ederek icazetler aldı. Muhtelif vakıf ve derneklerde dersler veren Sezen, halihazırda ilmî çalışmalarını kuruculuğunu yaptığı (2020) "Tefekkür Kelâm Araştırmaları Merkezi" bünyesinde sürdürmektedir. Başlıca ilgi ve çalışma alanları ilm-i kelâm ve ulûmu'l-Kur'ân'dır. Telif ve editörlük çalışmalarını sürdürmekte olup, evli ve bir kız babasıdır. İstanbul'da ikamet etmektedir.

Çeşitli dergilerde ilmî ve güncel makaleleri yayımlanan, ansiklopedilerde maddeleri yer alan, uluslararası ve ulusal sempozyumlarda tebliğleri bulunan Sezen'in ayrıca çok sayıda kitap çalışması bulunmaktadır. Telif çalışmaları arasında; *Siyer ve İtikâd* (2017, 2021), *Mâturîdiyye 'Teşekkül Dönemi'* (2018), *İmam Mâturîdî'nin Tefsir Literatürüne Tesiri* (2018), *Eşref-i Mahlûkât'ı Anlamak* (2019, 2021), *Peygamberlerin Vasıfları ve İsmet Sıfatı* (2019), *İlm-i Kelâm ve Diğer İlimlerle İlişkileri* (2020), *İlm-i Hadîs, Hanefîlik, Mâturîdîlik* (2020), *Müteahhir Dönem Mâturîdî Kelâmı 'Şemsüddîn es-Semerkindî (ö. 722/1322) Örneği'* (2020), *Tutarsızlık Mücadelesi* (2021), *Kelâm Tarihinde Kadınların İzi* (2021), *Kur'ân-ı Kerîm'in Yazı Tarihi* (2021), *İmam Mâturîdî: Hayatı, Eserler ve İlmî Şahsiyeti* (2022) ile *Kemalizm ve Mâturîdîlik* (2022) gibi eserler bulunmaktadır. Ayrıca proje editörlüğünü üstlendiği İzmirli İsmail Hakkı Külliyyatı'nın *İslâm Mütefekkirleri ile Garb Mütefekkirleri Arasında Mukayese* (2018), *Târih-i Kur'ân* (2019), *Yeni İlm-i Kelâm Tartışmaları* (2020) ve *Yeni İlm-i Kelâm* (2022) isimli çalışmalarını yayına hazırlamıştır.

İçindekiler

Kısaltmalar	7
Takdim	9

Devr-i Nebî (s.a.v.)	13
Tehaddî	57
Dünyalık Meselesi	69
Habeşistan'a Hicret	77
Garânîk Safsatası.....	83
Hissî Mucizeler	87
Allah'ın Sıfatları	99
Kader Meselesi	111
İsrâ ve Mi'râc.....	119
Bir Başka Tehaddî	129
Yesrib'e Hicret	133
Yahudilerin Sualleri	141
Kur'ân'da Bilgi Hataları Var!	149
Peygamberlerin Tafdili	161
Haberî Sıfatlar	169
Hristiyanlarla Münazara	181
Sahâbîlere Bakış.....	189
Resûl-i Ekrem'in Vefatı Dönemi.....	197
Kelâm Tarihi Nereden Başlar?.....	205
Hâtîme	217

Kaynakça	219
İndeks	231

Takdim

Bismillâhirrahmânirrahîm.

“Tüm noksanlardan münezzehtir” ifadesinin dahi O’nu nâ-kısalardan tenzihe hakkıyla kifâyet edemediği, gözlerin idrake, akılların ihâtaya, kalplerin nihayetine yol bulamadığı Allah Azze ve Celle’ye nâmütenâhî hamd ediyorum. Zaten tüm şükür ve hamdlerin yegâne sahibi şüphesiz ki O’dur. O’ndan başka bir ilâh ve mabud yoktur. O, âlemlerin mutlak hükümdarı, kullarının tek sığınağıdır. İlim nâmu hesabına insanın payına düşen her ne varsa O’nun lütfundan fakat O’nu bilmek içindir. O’na götürmeyen, yakîni arttırmayan her ilim, zâyî edilen bir nimettir. Rabbim! İlmimi arttır marifetine eriştir, yakînimi yükselt itmînanımı pekiştir. Şüphesiz ki Sen duaları işiten ve kabul edensin!

Zât-ı Vâcibü’l-Vücûd’un, insanlara kendini tanıtmayı için vazifelendirdiği enbiyâ-yı kirâm hazeratının tamamına, ülü’l-azm resûllerine, onların seyyidi ve sancaktarı Habib-i Kibriyâ’ya salât; âline, ashâbına, ulemâ-i âmilîne en kalbî muhabbetlerimle selâm ederim. Zaten, Rabbinin merhametine ve salihlerin şefaatine muhtaç bir kulun dilinden dökülebilecek daha güzel bir zikir yoktur.

Devr-i Risâlette İtikâdî Meseleler başlıklı çalışmamız, konusu ve zaman sınırı bakımından ismiyle müsemma bir muhtevayı haizdir. Eser, risâlet sürecinin kısa bir müddet öncesinden başlayıp Hz. Peygamber (s.a.v.)’in vefatına kadar ki evrede cereyan eden ve bilhassa itikâdî muhtevadaki meseleleri takip

etmektedir. Söz konusu takibi yaparken bu hâdiselerin arka planını, sebep ve neticelerini irdelemektedir. Meseleleri zaman zaman sosyolojik, psikolojik, iktisadî tahlillere ve dinler tarihi ile Câhiliyye kültürünün panoramasına sarkıttığımız görülecektir, fakat bu sarkmaların tamamı en nihayetinde itikâdi meselelerle ilişkili olduğu için ve bu ilişki ölçüsüncevidir. Öte yandan zaman zaman zaman fikhî ve ahlâkî meselelere hatta zâhirî mânâsıyla bu muhtevayı yansıtır âyetlere temas ettiğimiz de görülecektir, fakat o da aynı hikmete mebnidir. İslâm buyrukları bir vücûdun âzâları gibidir. İtikâdî, amelî ve ahlâkî buyruklar arasında birbirini tamamlayan, onları sağlıklı bir vücut kılan manevî bir bağ mevcuttur. Zâhirî mânâsıyla itikâdî vurguları öne çıkan bir âyette ahlâka ve amele, aynı şekilde zâhirî anlamı amele ya da ahlâka taalluk eden âyetlerde ise diğer veçheler yer almaktadır. Dolayısıyla biz rahatlıkla, “Kur’ân’da yalnız amele, ahlâka ve itikâda tahsis edilmiş âyet yoktur” ama “amelî, ahlâkî ve itikâdî muhtevanın ilk bakışta öne çıktığı, diğer mânâlarınsa hâl, makam, zaman ve mevzûsuna nispetle inkişâfını beklediği âyetler vardır” diyebiliriz. Bizce bu hâl yalnızca âyetlere has da değildir. Resûl-i Ekrem’in dilinden döküldüğü müsellemler olan dinî buyrukların da böyle –mu’ciz olmasa da veciz– bir yönü vardır.

Zikri geçen bahislere temasla, meselelerin farklı boyut ve yönlerinin fark edilmesi ve tarihe bütüncül olarak bakma imkânına katkı sunmak amaçlanmıştır. Böylesi bir çalışmanın ortaya çıkmasında en önemli saik, modern dönemde ortaya çıkan ve problem hâline getirilen fakat aslında devr-i risâlette hiçbir şekilde problem olarak görülmemiş bazı konu başlıklarıyla tarihe bakışın zedelenmesidir. Tarihselci yahud anakronik bakışın tezahürleri olarak niteleyebileceğimiz bu yönelin temsilcileri, İslâm tarihinin yanlış yahud en azından hatalı öğrenildiğine/öğretildiğine, pek çok mevzunun çarpıtılarak bağlamından kopartıldığına varan iddialarla kadim ulemâya haksızlık etmektedirler. Elbette tarihi geçmişte bir kısım yanlış

anlamalar ve hatta bazı saptırmalar olmuştur ama bunu İslâm tarihinin tamamına yayılmış bir anlayış arızası hatta âlimlerin kasıtlı ve sistematik bir çarpıtması gibi takdim etmek, neticede de sözü İslâm tarihinin, siyerin, tefsirin... doğru bilinmediğine getirmek hilaf-ı hakikattir.

Bugün siyere, tarihe, hadîse, kelâma farklı bakmak çığırkanlığı ile ortaya sunulan çalışmalarda hiç kimsenin bilmediği, görmediği, duymadığı yepyeni bir tarih inşa edilmekte, buradan da bambaşka bir peygamber, sahabî, risâlet türetilmektedir. Öte yandan yine aynı çevreler tarafından, kelâm âlimlerinin Kur'ân âyetlerini teolojik kaygılarla ters yüz ettikleri, onlar yüzünden nüzül vasatındaki Kur'ânî anlamdan neredeyse tamamen uzaklaştığı dahi dile getirilmektedir. Biz bu iddianın da çok büyük oranda yanlış olduğu düşünmekteyiz. Aslında bu arızaya adına Tarihselcilik, şuculuk, buculuk her ne dersek diyelim bir başka teolojik-dinî kaygılı bakışın sebep olduğunu söyleyebiliriz. Elinizdeki çalışma, yanlış bulduğumuz tüm bu fikirlere risâlet günleri özelindeki bazı hâdiseler çerçevesinde özlü cevaplar sunma amacındadır.

Tabi bu ilmî kaygı ve mükellefiyetin ötesinde, Kur'ân'ın nüzül vasatındaki zihnî tekâmülün izini sürmek ve bunu tarihî akış içerisinde takip edebilmek adına gerçekleştirdiğim şahsî okumalarda aldığım, önemli addettiğim bazı notları aynı konuları merak eden ve bu konularda kayda değer her notu kendisine faydalı bulacak olanlarla paylaşma arzum da eserin telifinde önemli bir saiktir. Dilerim müstefidi çok olur.

Elinizdeki eserin vücut bulma sürecinde, hemen bütün konuları kendisiyle konuşup tartıştığım kıymetli kardeşim Murat Kaan Kıvılcım Hoca'ya teşekkür ederim. Onun yönelttiği sual ve itirazlar, pek çok hususun zihnimde yeniden şekillenmesine vesile oldu. Ayrıca farklı bağlamlarda –kendileri farkında olmasalar dahi– yazdıklarından ve konuşmalarından istifade ettiğim çok kişi var. Onları tek tek anmam mümkün olmasa da

hepsine katkıları için teşekkür ederim. Okuma ve yazma me-saisini bir türlü hafifletemeyen biri olarak elbette en büyük teşekkürü, kendilerine ayırmam gereken vakitlerden gönüllü olarak ferâgat eden eşim Merve ve kızım Sare'ye borçlu oldu-ğumu hususen belirtmeliyim. Son olarak, çalışmamın yayın sürecine eşlik eden Şamil Yayınları'na gösterdikleri özveri ve destekleri için müteşekkirim.

Sebeb-i te'lif, rıza-yı İlâhî'dir. Gayret bizden, tevfik Al-lah'tandır.

Melikşah Sezen

1444/2023

Tefekkür

Kelâm Araştırmaları Merkezi

Devr-i Nebî (s.a.v.)

Peygamberimizin risâlet öncesi hayatını ana hatlarıyla bilsek de, bu döneme dair tafsilatlı bilgi malzemesinden maalesef yoksunuz. Bilgi boşluğunun bulunduğu risâlet öncesi dönem, İslâm tarihi boyunca Peygamberimize saldırmak isteyenlerin en çok müracaat edip, kurgusal mahiyette bir kısım iddialarla saptırma ve istismara yeltenecekleri ilk alan olacaktır. Çünkü Hz. Peygamber'in seyahatlerinden tanışıklıklarına, okuma yazma durumundan risâlet öncesi dinî hayatına kadar merak edilen pek çok konu aslında hep bu döneme aittir. Öte yandan, risâlet dönemine kadar Hz. Peygamber'in hayatında mevcut olan kişilerin kimler olduğu, bunların kültürel ve dinî durumları da bu döneme dair önemli ve merakı celbeden konulardandır. Meselâ, Hz. Hatice'nin Peygamberimizle evlendiği vakitten evvelki hayatı hakkında ciddi bilgi kısırlığı vardır. Onun ticaretle meşgul, varlıklı bir kimse olduğunu, bir kadın olarak o dönemde böyle bir hâli muhafaza edebilmesininse ancak belli bir kültürel yeterliliğe ihtiyaç duyduğunu sezebiliyor ve bu münasebetle onun okuma yazma bilen, ticarî münasebetlerle civar beldelerde bulunmuş, buraları, insanlarını, kültürlerini belli derecede tanımış olduğunu öngörebiliyoruz. Fakat bu öngörü, somut bilgilere dönüşüp tafsilatlı bir kıvama ne yazık ki erişemiyor. Bu döneme dair bilgiler âdetâ kırıntı ölçeğinde kalıyor ve maalesef bizlere detaylı ve bütüncül bir görüntü sunamıyor.

Hz. Peygamber'in, ilk vahiy tecrübesini müteakip görüleceği isimlerden biri olan Varaka b. Nevfel hakkında da elimiz büyük oranda boştur. İslâm tarihi eserlerinde onun Mekke Ha-

niflerinden biri olduğu da Hristiyan bir bilgin olarak anıldığı da hatta bir dönem Yahudiliği benimsediğinin savunulduğu da görülmektedir.¹ Hayatının bir döneminde Mekke Hanifleri olarak anılan birkaç isimle, ataları İbrahim (a.s.)'ın dinini öğrenip ihyâ etmek üzere arayışa koyuldukları, bu vetirede Varaka'nın da Şam'a gittiği, orada dinî eğitim alıp Mekke'ye döndüğü bilinir.² Fakat Şam'da geçirdiği süre, aldığı eğitimin niteliği, Mekke'ye ne zaman döndüğü, döndükten sonraki icraatları hep cevapsız kalan meselelerdendir. Elimizde ancak; gençlik döneminde Hz. Hatice ile nişanlandığı fakat nikah gerçekleşmeden nişanın bozulduğuna, risâlet dönemine doğru âmâ olduğuna, bazı dinî metinleri okuyabildiği hatta İbranice/Süryanice bildiğine dair nakiller bulunmaktadır o kadar.³ Hâlbuki Varaka ve onun Hz. Peygamber'le münasebeti hakkında daha mufassal bilgi sahibi olmak, yakın dönemde zuhur eden pek çok iddiayı rahatça cevaplamak için son derece faydalı olurdu.

Peygamberimizin Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile gençlik dönemindeki münasebetleri, diyalogları, Hz. Ebû Bekir dışındaki arkadaş çevresi, sohbet atmosferi, duygu ve düşüncelerini yansıtan malzemeler bizlere yoğun olarak intikal etmiş, edebilmiş olsaydı, şüphesiz bunlar da eşsiz olurdu. Sözü daha fazla uzatmaya sanırım hacet yok. Hz. Peygamber'in risâlet öncesi hayatı ve etrafındaki kişilerin risâlet öncesi dönemdeki yaşantıları hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz, inkâr edilmez bir hakikattir. Bu hakikat, bir başka hakikatin de işaretidir aslında: Hz. Peygamber toplum içerisinde sivrilen, peygamber ya da herhangi bir yüce makamın sahibi olacak gibi bir görüntü veren, buna

¹ İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi*, II, s. 35; Bünyamin Erul, "Varaka b. Nevfel", *DİA*, XL, s. 517-518; Özcan Hıdır, *Bati'da Hz. Muhammed İmajı*, s. 298.

² Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 80-81, 101.

³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, X, s. 12-13; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, s. 127; Mücahit Yüksel, "Varaka b. Nevfel'in Hayatı ve Hz. Peygamber ile İlişkilerine Dair Rivayetlerin Tahlili", *Mütefekkir*, 2022, IX/17, ss. 41-60.

hazırlanan, böylesi yetkin ve hırslı bir kimse olarak dikkatleri üzerine çeken birisi değildir. O, yaşadığı toplumda mütevazı bir hayat süren, tabir caizse kendi işinde gücünde gündeminde olan, ahlâklı, dürüst, sade bir kişidir. İçinde yaşadığı toplumun, onu, sayılan işbu genel özellikleriyle tanıyıp, mezkûr hasletlerini inkâr etmedikleri malumdur. Bu tablo ise, Peygamber Efendimizle ilgili olarak dile getirilen birçok şüpheye aslında kendiliğinden cevap sunmaktadır.

Eğer ki Peygamberimiz gerçekten belli planlar, idealler istikametinde hareket eden menfaatperest ve içten pazarlıklı bir kişi olsaydı, bu takdirde ondan bu planlara erişmesine olanak tanıyacak bir hayat meşgalesi içinde, harîs olması beklenirdi. Meselâ, eğitim almak için gayretkâr olurdu, yoğun seyahatlere girişerek temaslar kurmaya, bölgeyi tanımaya meraklı olurdu, girişken olurdu, nüfuzunu tesirini arttıracak münasebetlerle insanlar arasında ciddi bir ilgiye mazhar olurdu. Hâlbuki onun bu özelliklerden neredeyse tamamen uzak olduğu bilinmektedir. Ne eğitim aldığı görülmüş, ne insanlar içerisinde edebî/şair kabiliyeti ile sivrilmiş, ne toplumda ilgi odağı hâline geldiği nakledilmiş, ne de kabilelere yön veren nüfuz sahibi biri olmuştur. Bilakis nübüvvet iddiasıyla ortaya çıktığı ilk ânda kendisine muhalefet eden müşriklerin itiraz gerekçeleri arasında, nâkıs olarak nitelenen bu özellikler yer almıştır. Onun itibarlı, asil, zengin, savaşçı vs. olmadığı dile getirilmiş ve bu nedenlerle nübüvvet makamına layık bir kişi olmadığı öne sürülmüştür.⁴

Hazret-i Peygamber de daha sonraları, risâlet öncesi dönemde, zikredilen zengin, savaşçı, nüfuzlu olmak gibi özellikleri taşımadığını tasdik edecektir. Kendisinin çobanlık yaptığından, yetim olmasından, belli zorluklarla ve yoksulluklarla büyümüş olduğundan bahsedecek, bebeklik döneminde süt annenin dahi onu, daha varlıklı bir ailenin çocuğunu bulamadı-

⁴ Zuhruf, 43/31. Ayrıca bkz. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, IV, s. 13; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XIX, s. 123-124.